

Zrcaljenje raznojezičnosti v večjezičnem okolju: primer raziskave v slovenskem delu Istre

Prepletanje kulture in jezika raziskujejo številni jezikoslovci (Whorf 1956, Wierzbicka 1997, 2003, Risager 2007). Njihovi zaključki so različni, celo kontradiktorni, to opredeljuje tudi proces medkulturnega sporazumevanja. Priporočila Evropske skupnosti ponujajo kot rešitev »medkulturni dialog« in so blizu zagovornikom transkulturnih uvidov (Vertovec 2001).

Na več-/raznokulturnih in več-/raznojezičnih področjih, ki so prostori srečevanja različnih kulturno-jezikovnih skupin, se postavi vprašanje kulturne identitete. Na primeru sodobne slovenske Istre smo raziskovali povezavo med kulturno-jezikovno identiteto in medkulturnim sporazumevanjem.

Poročamo, kako so študenti raziskovali kulturno in jezikovno ozaveščenost, medkulturno sporazumevanje in opredeljevanje lastne identitete v dialogu s pripadniki različnih kulturnih skupin iz svojega okolja.

Ključne besede: večjezičnost, raznojezičnost, večkulturnost, medkulturno sporazumevanje, slovenska Istra

1 Uvod

Več-/raznokulturna in več-/raznojezična področja, kot je slovenska Istra, so prostori srečevanja in prepletanja družbenih skupin, zato ponujajo vpogled v ozaveščanje kulturne in jezikovne identitete, hkrati pa dajejo priložnosti za razvijanje medkulturnega dialoga in pridobivanje medkulturne sporazumevalne zmožnosti.

Prispevek najprej predstavi vpogled v različna razmišljanja o povezavi med jezikom in kulturo ter vplivom teh kategorij na oblikovanje kulturne oziroma etnične identitete, nato pa opredeljuje zgodovinsko in družbeno okolje, ki določa parametre medkulturnega dialoga v slovenski Istri.

Nadalje prispevek poroča o raziskavi, ki jo je skupina študentskih raziskovalcev opravila z etnografskim intervjujem in nato pridobljene podatke preučila in analizirala na podlagi teoretskih razmišljanj o medkulturnosti, čezkulturnosti in transkulturnosti. Izpeljave iz raziskave napeljujejo k razmišljanju o sodobni fluidni družbi in posledicah

omejujočih jezikovnih praks oziroma neenakopravnega odnosa do manjšinskih jezikovnih skupin.

2 Medkulturalna srečanja v večkulturnih družbenih okoljih

V razpravi nas je najprej zanimalo, kako teoretsko-raziskovalni vpogledi opredeljujejo vez med jezikom in kulturo ter njun vpliv na kulturno-jezikovno identiteto.

2.1 Vez med jezikom in kulturo

Spoznavna znanost trdi, da jezik kot pojav nastane ob stiku med mislijo in kulturo. Zato moramo kulturni ozaveščenosti priznati pomembno vlogo pri pridobivanju novih jezikovnih spretnosti, a hkrati priznati tudi, da je odraz razvite jezikovne ozaveščenosti in subtilnega jezikovnega znanja (Kramersch 1998).

Pogledi na to, kako tesna je vez med jezikom in kulturo, so različni in ponujajo širok spekter razmišljanj. Prepletanje jezika in kulture nekateri raziskovalci označijo za tako globoko, da določa naše razmišljanje, vrednote in prepričanja (npr. Whorf 1956, Wierzbicka 1997, 2003). Sapir-Whorfova hipoteza npr. trdi, da »jezik opredeljuje naše razmišljanje in vpliva na razlago sveta okoli nas« (Whorf 1956: 162). Podobno opredeljuje povezavo med jezikom in kulturo Anna Wierzbicka (1997, 2003), ki izhaja iz številnih čezjezičnih in čezkulturnih raziskav, ko dokazuje, da kulturno-jezikovno okolje označuje posameznikove vrednote, prepričanja in sporazumevalne vzorce. Težava čezkulturnega pristopa, ki gradi na kontrastivnem utemeljevanju kulturno določenih razlik med kulturami in jeziki, je, da zareže globoke meje med kulture, ki omejujejo zmožnost sporazumevanja med pripadniki različnih kulturno-jezikovnih skupin.

Drugim (npr. Risager 2007) se zdi taka razlaga povezanosti jezika s kulturo preveč omejujoča, zato se opredeljujejo za ohlapnejšo vez, ki lahko razloži tudi medkulturno sporazumevanje znotraj transnacionalnih procesov. Risager (2007) vzpostavi nov koncept »lingvakulture«, utemeljen na usvajanju več jezikovnih sistemov, pri tem pa opozarja, da jezikovni sistem maternega jezika proseva tudi pri rabi drugih jezikovnih sistemov, ki jih posameznik usvoji kasneje.

Še manjši vpliv kulture na jezik in sporazumevanje predlagajo nekateri razmisleki o rabi jezika v večkulturnih in raznokulturnih okoljih, kjer opazujejo rabo jezikov dvojezičnih ali celo večjezičnih govorcev in njihovo prilagajanje različnim kulturnim okoljem. Pri tem se postavljajo sociolingvistična vprašanja o razlogih, zaradi katerih posamezniki izmed različnih jezikovnih kodov svojem repertoarju izberejo enega

od jezikovnih kodov „lingvo franko“, kot jezik, ki ga označujeta velika hibridnost in spremenljivost, kar omogoči proces sporazumevanja preko kulturnih meja v medosebnih stikih pripadnikov globalizirane družbe (npr. Jenkins in dr. 2011). Pojavljajo se celo razmišljanja, da jezik ni nujno povezan z etnično ali narodno skupino, ki ga govori (Mahboob 2015).

2.2 Več-/raznojezičnost in več-/raznokulturnost

Nekoliko drugače razmišlja o jeziku kot sredstvu sporazumevanja Byram (2012: 92), ki opozarja, da moramo biti v večkulturnih okoljih še posebno pozorni na razliko med »večjezičnostjo« (multilingualism) in »raznojezičnostjo« (plurilingualism) v sociološkem smislu, saj »se večjezičnost nanaša na geografske prostore, raznojezičnost pa se nanaša na ljudi«. Gre namreč za razlikovanje »večjezičnosti« in »raznojezičnosti« kot načina ozaveščanja rabe jezikov in razumevanja vezi med jezikom in kulturo v večjezičnem okolju; pri tem večjezičnost predvideva segmentacijo posameznih jezikov in ločene rabe teh jezikov v različnih okoljih, raznojezičnost pa sestavlja in povezuje različne jezikovne izkušnje v sporazumevalno zmožnost interakcije v različnih situacijah, s tem ko spodbuja potrebo po prilagodljivi rabi več sporazumevalnih spretnosti in kodov, da bi se lahko učinkovito sporazumevali s sogovornikom. Prav taka raba jezikov vodi do medkulturne ozaveščenosti in do udejanjanja medkulturne sporazumevalne zmožnosti.

Za udejanjanje medkulturne sporazumevalne zmožnosti so bistveni neesencialistični vpogledi v medkulturno sporazumevanje, ki predlagajo, da s sporazumevalnim procesom ob srečanju s pripadniki iz drugih kulturnih okolij sogovorniki vsakič na novo vstopajo v dogovarjanje in opredeljevanje svoje kulturne identitete preko skupnih, univerzalnih kulturnih procesov in specifičnih kulturnih struktur. Le s takim soustvarjanjem pomena v dialogu z drugimi se lahko sporazumevamo onstran kulturnih razmejitev (Holliday 2011).

Govorimo lahko o že kar transkulturnem sporazumevanju (Ting-Toomey 1999), ko se raznokulturni in raznojezični govorci sproti ustrezno prilagajajo drug drugemu, s tem pa sporočajo svojo medkulturno ozaveščenost in spoštovanje sogovorca.

2.3 Jezikovna in kulturna identiteta

Prav tako raznolika so tudi opredeljevanja vpliva jezika in kulture na posameznikovo kulturno identiteto. Kulturna identiteta ali samozavedanje vključuje etnično identiteto,

pripadnost in identifikacijo s skupino ali z nekim kulturnim okoljem, kar daje občutek varnosti in samozaupanja.

V etnično oziroma jezikovno mešanih kulturnih okoljih identifikacija s skupino vključuje akulturacijo, torej prilagajanje s prevzemanjem kulturnih vzorcev iz okolja, da se posameznik zlije z novim kulturno-jezikovnim okoljem. Navadno takšne raziskave obravnavajo okolja, kjer je ena skupina dominantna. Lahko pa gre tudi za hkratno pripadnost več kulturno-jezikovnim skupinam in torej opredeljevanje in utemeljevanje svoje kulturne identitete v vsaki novi situaciji (Vertovec 2001). Zato v obdobju intenzivnih migracij misleci predlagajo koncept »tekoče ali fluidne kulturne identifikacije« (Bauman 2005), ki je osvobodjena kulturne navezanosti na eno skupino, pa tudi jezikovne navezanosti na en jezik in v sporazumevanju izbira med več jeziki, v obnašanju med več kulturnimi vzorci. Postavi se vprašanje, kateri sporazumevalni jezik uporabi poliglot v posameznih situacijah in zakaj (Appadurai 2006).

Če torej pripadnost skupini ali skupinam vodi v raznolikost kulturnih izkušenj in identifikacij, te pa oblikujejo in utemeljujejo posameznikovo čustveno, kognitivno in vedenjsko odzivanje in celo svetovni nazor, prehajanje med skupinami izoblikuje mnogotero, večplastno kulturno istovetenje. Oziroma lahko vodi v občutek oropnosti stabilne čustvene in spoznavne zasidranosti v transnacionalnih okoljih, torej v hibridno kulturno identiteto, ki je osvobodjena kulturne dediščine čvrste skupnosti, a hkrati nekako razdedinjena in prevarana v svoji ohlapni in fluidni kulturni nevezanosti.

Ob teh vpogledih in zaključkih se postavi vprašanje, kako sodobna družba vzpostavlja možnosti za ravnovesje kulturne in jezikovne raznolikosti v svojih temeljnih listinah. Podrobneje smo raziskali primer slovenske Istre.

3 Medkulturno prepletanje v Istri

Izvor večjezičnosti v slovenski Istri sega daleč v zgodovino, v obdobje rimske kolonizacije, v čas srednjeveških vdorov germanskih plemen, Hunov, Obrov in Slovanov od 2. do 6. stoletja in se nadaljuje s širjenjem vpliva Beneške republike od 15. do 17. stoletja, nato pa s širjenjem nacionalne zavesti v avstro-ogrski monarhiji (Grafenauer 1992). Prepletanje ljudstev odseva jezikovni mozaik s pretežno slovansko notranjostjo Istre, ki jo tvorita dva istrska jezika, slovenščina in hrvaščina, jezikovno pisana mesta pa kasneje prevzamejo uradno beneško italijanščino.

Prav zato jezikovne pravice obeh večjih jezikovnih skupin prizna uradna ureditev takoj po 2. svetovni vojni in razglasi slovenščino in italijanščino za uradna jezika v slovenski Istri, kljub množičnemu eksodusu italijansko govorečega življa v prvih povojnih letih (Grafenauer 1992).

Zgodovinska izkušnja boja za ohranitev svojega jezika je namreč v slovenskem kontekstu povezava med kulturno in jezikovno zavestjo, zato tudi izjemno čvrsta in tesna, zaradi česar se razvije občutljivost za jezikovne manjšine – italijansko in madžarsko, s katerima so Slovenci v stiku na jezikovno mešanih področjih. Je razlog za »varovanje (slovenskega) narodnostnega značaja in uresničevanje enakopravnosti italijanske narodnosti« v slovenski Istri že takoj po 2. svetovni vojni, kar še posebej zapišejo v Ustavi Socialistične republike Slovenije (USRS 1974, 250. in 251. člen). Sožitje dveh kulturno-jezikovnih skupin se zdi utemeljeno na prepoznavanju enakopravnosti vsake od njiju in naj vodi v spoznavanje enakosti v različnosti, ne pa v asimilacijo šibkejše skupine. Oba jezika sta zato enakopravno zastopana v šolah in pri uradovanju uradnih ustanov. Italijansko jezikovno skupnost od tedaj varujejo vse ustavne ureditve, čeprav se število njenih pripadnikov v Jugoslaviji močno skrči in se od tedaj ves čas zmanjšuje.

V povojnem času vso Slovenijo in še posebej obmorsko regijo poselijo priseljski delavci iz drugih jugoslovanskih republik. Zato Ustava SRS (USRS 1974, 314. člen) določa skrb za »varstvo določenih pravic pripadnikov drugih narodov in narodnosti Jugoslavije, živečih na območju republike«. Pri tem izhaja iz Ustave Socialistične federativne republike Jugoslavije (USFRJ 1974, 170. člen), ki med pravice državljanov zapiše, da jim je »zajamčeno svobodno izražanje pripadnosti k svojemu narodu oziroma narodnosti, svobodno izražanje nacionalne kulture in svobodna raba svojega jezika in pisave«. Gre torej za transkulturni model urejanja odnosov med pripadniki različnih kulturnih skupin oziroma narodnosti, utemeljen na spodbujanju sožitja v enakopravni večjezičnosti in večkulturnosti.

Tudi samostojna Slovenija v svoji družbeni ureditvi ohranja enak odnos do uradno priznanih manjšinskih narodnosti, s tem se priložnost za spoštljivo sožitje in medkulturni dialog v slovenski Istri vzpostavi, že veliko preden se Slovenija vključi v Evropsko skupnost. V novi državi pa se spremeni položaj priseljencev iz drugih republik nekdanje skupne države in s tem raven varovanja njihovih jezikovnih pravic. V tem delu Slovenija upošteva temeljne listine, ki poudarjajo pravico rabe vseh jezikov članic Evropske skupnosti in izražanje v maternem jeziku uvrstijo med človekove pravice, ki jih ni dovoljeno odreči (*Listina EU o temeljnih pravicah*, 21. in 22. člen). Še več, jezikovna in kulturna raznolikost postane osrednja vrednota, saj utemeljuje človekovo dostojanstvo, zato Evropska unija prepove vsakršno diskriminacijo na podlagi jezikovne, kulturne ali verske različnosti. Upošteva tudi *Belo knjigo Sveta Evrope o medkulturnem dialogu* (Bergant in dr., ur. 2009), ki enako obravnava manjšinske jezike in jezike priseljencev, saj se medkulturni dialog kaže kot priložnost za izboljšanje sožitja med državami in narodi, ki živijo znotraj državnih

meja, ter za poglobitev in oplemenitenje nove, skupne kulturne identitete prebivalcev Evropske unije. Zato v *Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih* jezike različnih manjšin prepozna kot vrednoto in kulturno bogastvo, ki ga je treba varovati. Oba dokumenta spodbujata večjezičnost, a hkrati ocenjujeta, da se morajo manjšine prilagoditi in naučiti večinskega jezika, da bi njihovi pripadniki postali polnopravni državljani.

Popis prebivalstva iz leta 2002 zato ugotavlja takšno strukturo prebivalstva: 1.631.363 Slovencev, 6243 Madžarov, 2258 Italijanov, 38.964 Srbov, 35.642 Hrvatov, 30.542 Bošnjakov, 12.065 Jugoslovanov, 10.467 Muslimanov, 6186 Albancev, 3972 Makedoncev, 3246 Romov, 2665 Črnogorcev (Popis 2002). Vse te narodnostne ali etnične skupine so svoje jezikovne pravice lahko uveljavljale v skladu z Ustavo SFRJ in Ustavo SRS (glej tudi 2. poglavje) do razpada Jugoslavije, v samostojni Sloveniji pa Ustava (URS 1991) priznava vse kulturno-jezikovne pravice le avtohtonim narodnim skupinam, ki uporabljajo uradno priznane jezike: slovenščino, italijanščino, madžarščino. Vse druge etnične in jezikovne skupine ali skupnosti se morajo zadovoljiti le s pravicami, ki izhajajo iz temeljnih človekovih pravic. Torej pripadniki teh skupin lahko izražajo narodno pripadnost, gojijo svojo kulturo, uporabljajo svoj jezik in pisavo, a brez institucionalne podpore, ki bi podprla ohranjanje samoniklosti posameznih kulturnih in nacionalnih okolij, ohranjanje maternega jezika in hkrati spodbujala večjezičnost in raznojezičnost, s tem pa vzpostavila možnosti za enakopraven medkulturni dialog vseh udeležencev v kulturnem mozaiku Evropske skupnosti.

4 Raziskava

4.1 Namen raziskave

Zaradi takega zgodovinskega razvoja nas je zanimalo, kako se medkulturno sporazumevanje in večjezičnost izkazuje v sporazumevanju med različnimi etničnimi skupinami v izražanju lastne kulturne identitete v sodobni slovenski Istri. Predhodne raziskave med študenti celotne Istre (Benjak in Čebren 2009) so zaznale sorazmerno šibko kulturno-jezikovno ozaveščenost, ki je napeljevala k razmišljanju, da se pripadniki različnih etničnih skupin na tem področju razlikujejo le po rabi jezikovnih kodov, ne pa po kulturni samoidentifikaciji.

V raziskavi poskušamo poiskati odgovore na naslednja vprašanja:

Kakšne so večjezične in raznojezične prakse v slovenski Istri?

Kakšno mesto ima jezikovna in kulturna identiteta v medkulturnem sporazumevanju med pripadniki različnih kulturnih skupin?

Kako poročevalci opredeljujejo vez med identiteto in rabo različnih jezikov v večkulturnem okolju?

4.2 Okviri raziskave

Za namen raziskave smo zbrali skupino 35 študentov 3. letnika dodiplomskega študija medkulturnega posredovanja, ki so spremljali predmet o temeljnih vidikih medkulturnega sporazumevanja in kulturnega ozaveščanja. Študentje so imeli priložnost, da teoretične vpogleds preverijo in nadgradijo s krajšo raziskavo, ki so jo izpeljali samostojno. Osrednji raziskovalni pristop je temeljil na neposrednem srečanju s pripadniki manjšinske kulturne skupine.

Glede na to, da so študentje živeli na dvojezičnem področju in pogosto izhajali iz večkulturnega okolja, so sami izbrali primerno osebo, s katero so izpeljali intervju. V sodelovanju z mentorjem so izoblikovali nabor vprašanj, ki naj bi jih vodila pri razgovoru, hkrati pa tudi dovoljevala odprtost in prilagodljivost med samim intervjujem. Poročevalca naj bi vprašanja usmerjala, ne pa utesnjevala izražanja njegovega dožemanja odnosov v medkulturnih stikih.

Raziskovalci so pogovor snemali in posnetek zabeležili v natančnem zapisu, nato pa odgovore analizirali in izoblikovali ugotovitve, ki so jih zapisali v poročilu o raziskavi. Vse te podatke smo uporabili za kvalitativno raziskavo, ki išče odgovore na vprašanja, navedena v prejšnjem podglavju.

4.3 Raziskovalni pristopi

Študentsko raziskavo so usmerjali principi etnografskega jezikovnega raziskovanja (Corbett 2010), neesencialistični pristopi v medkulturnosti (Holliday 2013) in vpogledi v večjezičnost oziroma raznojezičnost (Byram 2012) ter transkulturnost (Vertovec 2001). Metodološki pristopi so jih spodbujali, da so ozavestili svoj odnos do večjezičnosti oziroma raznojezičnosti v svojem neposrednem okolju, kar naj bi vodilo do kritičnega odnosa do lastnih kulturnih in jezikovnih pogledov, opredelitev in ravnanj.

Z etnografskim intervjujem so vstopili v svet drugih, saj so svoja vprašanja usmerili v prespraševanje o odnosu informatorjev do svoje jezikovne identitete, kulturne hibridnosti in fluidnosti v večkulturnem okolju. Razgovor so poskusili voditi čim bolj nevtralnno in odprto, hkrati pa empatično razlagati odgovore in s tem presegati svojo lastno kulturno označenost. Pri tem so jim pomagali tudi neesencialistični pogledi na medkulturno sporazumevanje in razlikovanje med večjezičnostjo in raznojezičnostjo,

saj je prav tako udejanjanje medkulturne sporazumevalne zmožnosti v Istri »naravni proces, v okviru katerega vsakdo izmed nas lahko veliko prispeva k izboljšanju odnosov v manj konfliktni večjezični in večkulturni stvarnosti« (Zudič Antonič 2008: 106).

5 Ugotovitve

Študentski etnografski intervjuji so raziskavo usmerili na več ravni jezikovnega odzivanja v njihovem okolju. Poročali so o rabi več jezikov v okolju sogovornikov, o prepletanju več jezikovnih kodov in številnih izposojenkah iz različnih jezikov, o večjezičnih in raznojezičnih praksah, o izgubi maternega jezika pri priseljenjih prve in druge generacije in o asimilaciji, o različnem odnosu do posameznih jezikov, celo o diskriminatornem odnosu do pripadnikov manjšinskih jezikovnih skupin.

Raziskava pokaže paleto pogledov na kulturno-jezikovno identiteto in odnosov, ki se vzpostavljajo z menjavo jezikovnih kodov.

V nadaljevanju predstavljamo povzetke nekaterih navedkov iz študentskih etnografskih intervjujev. Za vsako temo smo izbrali nekaj najjasnejše izraženih mnenj, čeprav se podobni pogledi ponavljajo še v več podobnih ugotovitvah. Povzetke razvrščamo po študentskih raziskovalcih, navajamo njihova izmišljena imena, saj njihova prava imena varujejo pravila o varovanju osebnih podatkov.

5.1 Večjezičnost, raznojezičnost in jezikovni vplivi iz okolja

Najpogosteje se študentje v intervjujih srečujejo z jeziki priseljencev iz nekdanje Jugoslavije. Navajajo srbohrvaščino, srbščino, hrvaščino, bosanščino in albanščino. Poročajo o rabi teh jezikov v družini in na delovnem mestu.

Sara poroča o informatorju, ki v družini govori mešanico slovenščine in srbohrvaščine, na delovnem mestu pa ločuje med pogovori s sodelavci, ki potekajo pretežno v srbohrvaščini, in „razgovori s šefom“, med katerimi uporablja le slovenščino.

Andrej se je pogovarjal z vrstnikom, ki pripoveduje, kako so v njegovem otroštvu starši z otroki govorili slovensko, med sabo pa srbohrvaško. Tako naj bi pomagali, da bi se otroci bolje vključili v povsem slovensko šolsko okolje. Ko je informator odraščal, se je v nekem obdobju odločil in govoril srbsko iz mladostniškega upora šolskemu okolju, ki ga je sililo v rabo slovenščine. Kasneje je slovenščino tako privzel, da jo uporablja predvsem pri »resnih razgovorih«.

Naslednja skupina študentov je spraševala pripadnike avtohtone italijanske skupnosti in informatorje, ki govorijo istrsko narečje.

Mariza se je srečala s starejšo gospo, ki se opredeljuje za Italijanko, a se lahko sporazumeva tudi v slovenščini. Poudari, da v svoji hiši dovoli le rabo italijanščine. Celo njeni vnuki, ki doma govorijo pretežno slovensko, lahko na obisku pri njej govorijo le italijansko. Ko pripoveduje o svojem življenju, tudi sama uvede slovenske izraze za pojme, ki jih je srečevala na delovnem mestu, npr. *tiskarna, lakirnica, kiosk*. Hkrati negoduje, če se uradniki, zdravniki ali trgovci v pogovoru z njo ne odzivajo v italijanščini, in jih celo obsodi, da se le sprenevedajo, da vsi ti znajo italijansko, a nalašč govorijo slovensko.

Maja pa poroča o mlajši pripadnici italijanske manjšine, ki govori tekoče oba jezika, saj je celo študirala v Italiji, a svojo identiteto opredeli kot kulturno-jezikovno mešano, zato govorico vsakič prilagodi sogovorniku. Poroča tudi o prijatelju, ki se opredeljuje le za »Istrijana«, saj se najlaže in najraje izraža v istrskem dialektu, ki je mešanica slovenščine, hrvaščine in italijanščine.

5.2 Izposojenke in prepletanje jezikovnih kodov

Študentje zabeležijo tudi razvoj jezika v zgodovini, usedlino zgodovinskih sprememb v jezikovni rabi.

Andrej pripoveduje o očetu – priseljencu iz Bosne. Na delovnem mestu se je srečeval z ljudmi iz različnih okolji, ki so govorili več jezikov. Da bi se sporazumeli, je oče stvari poimenoval v več jezikih in predvideval, da bo sogovornik razumel vsaj eno različico. Žebelj je na primer sproti prevedel še v *cvek, ekser, čivija*, pogovorne oblike istega pojma, ki kažejo izvor v nemščini in turščini.

Vpliv tujih jezikov ugotavlja tudi Marija, ki je o pogledih na jezik spraševala babico. Ta povzema, da smo v pogovorni jezik v Istri privzeli italijanske, nemške, srbohrvaške besede, ker »nam pridejo prav«. Tujci so si hoteli prisvojiti našo deželo, mi pa smo od njih prevzeli le nekaj koristnih besed, ostali pa smo zavedni Slovenci.

Informatorji iz mlajše generacije poročajo, da je njihov pogovorni jezik že močno prepreden z angleškimi izrazi. Ugotavljajo, da je prevzemanje angleškega besedišča očiten odraz globalizacije, saj preživijo vsak dan veliko časa v stiku z angleščino pri študiju in pri razvedrilu.

5.3 Izguba maternega jezika in asimilacija

O izgubi, pozabljanju maternega jezika in asimilaciji, celo jezikovni diskriminaciji poročajo študentje, ki so intervjuvali pripadnike jezikovnih skupin iz republik nekdanje Jugoslavije.

Mitja poroča o sogovorniku, ki je s starši doma govoril le slovensko, nekega dne pa se je odločil in prešel na srbohrvaščino. A se ni znal prav izraziti, počutil se je neobgljen in »razdrobljen« med vplivi drugih, kot da sebe ne bi našel v nobenem jeziku, kot bi ne govoril on, temveč nekdo drug.

Metka se je pogovarjala s priseljenco s Kosova. Svojega maternega jezika ne uporablja že dolgo, čeprav včasih za šalo še poimenuje kaj po albansko, a le med bližnjimi. Veliko je pozabila, pa ne samo jezika, tudi kulturnih navad, zato pa res lepo govori slovensko in to je jezik, ki ga zelo ceni.

Andrejo je presenetilo mnenje sogovornika, ki je trdil, da se odnos do neke kulturne skupnosti pokaže v odnosu do njenega jezika. Poudaril je, da v svojem okolju ugotavlja podcenjevanje srbohrvaščine, srbsčine, hrvaščine ali bosanščine, kot bi bili to jeziki neizobraženih »opankarjev«, luških delavcev in zidarjev, zato tudi manjvredni od drugih jezikov. Zaključil je, da svojih otrok ne bo silil v učenje kateregakoli od teh jezikov, še slovenščine ne. Naj se raje učijo angleško ali francosko, saj jim bodo takšni jeziki bolj koristili.

6 Razprava

Ugotovitve študentskih raziskav kažejo veliko kompleksnost odnosov med pripadniki različnih etničnih skupin v slovenski Istri. V nadaljevanju pregledujemo še, kakšne odgovore na naša raziskovalna vprašanja dajejo študentski vpogledi.

Kakšne so večjezične in raznojezične prakse v Slovenski Istri?

Študentske raziskave potrjujejo, da je slovenska Istra večkulturna, presečišče raznoterih etničnih skupin, ki pa svoje jezike obravnavajo različno. Študentje so zaznali paleto raznojezičnih praks v vsakdanjem sporazumevanju v svojem okolju. O najizrazitejšem mešanju jezikovnih kodov poročajo, ko opisujejo istrski dialekt oziroma pri zmesi globalizirane slovenščine, ki se pleče z angleškimi izrazi in frazami. Zadnje prepletanje kodov se zdi kot odmev razmišljanja starejše generacije Istranov, ki številne tujke v svojem pogovornem jeziku razlagajo kot zgodovinsko usledino potujčevanja.

Najbolj sproščeno raznojezičnost sporočajo priseljenci, ki se znajdejo v novem večkulturnem in večjezičnem okolju, zato preprečujejo nesporazume s poimenovanjem predmetov z vsemi izrazi, ki jih premore njihov raznokulturni besedni zaklad.

Hkrati opazujemo zavestno omejevanje in stratifikacijo jezikovnega koda na le en jezik v najrazličnejših okoljih, od delovnega okolja do šole in domačih praks. V teh primerih gre za večjezične osebe, ki jezikovni kod prilagajajo družbenim pravilom, redkeje pa to pomeni le spoštljivo odzivanje na sogovornika.

Kakšno mesto ima jezikovna in kulturna identiteta v medkulturnem sporazumevanju med pripadniki različnih kulturnih skupin?

Kar nekaj študentskih poročil pripoveduje o zavedanju povezanosti med jezikom in kulturno identiteto oziroma o doživljanju restriktivnih pravil pri rabi različnih jezikovnih kodov v različnih okoljih kot o nasilju.

Med drugo generacijo priseljencev iz nekdanje Jugoslavije je odziv na taka pravila lahko upor in odločno uveljavljanje svoje jezikovne identitete navzlic pričakovanjem okolja. Hkrati poročevalci opozarjajo tudi na osebno fragmentacijo, na občutek nebogljenosti pri izražanju v maternem jeziku, ki ga ne obvladajo več dovolj, na izkoreninjenost iz svoje primarne kulture, ki se zdi že kar travmatična.

Po drugi strani starejši pripadniki avtohtone italijanske skupnosti ne doživljajo takih omejitev, a jih vzpostavljajo za druge vsaj v svojem domu. Nekateri še vedno zaznavajo ogroženost svoje kulturno-jezikovne identitete, zato želijo svoje jezikovne pravice dosledno uveljaviti.

Zanimivo je, da študentske raziskave pokažejo, kako so mlajši pripadniki italijanske skupnosti veliko bolj sproščeni pri vzpostavljanju stikov s pripadniki različnih kulturno-jezikovnih skupin in pri tem vzpostavljajo transkulturne odnose, saj s prilagajanjem sporočajo svojo medkulturno ozaveščenost in spoštovanje vsakokratnega sogovorca.

Ravno nasprotno pa se dogaja s priseljenci iz republik nekdanje Jugoslavije. Prva generacija teh priseljencev je bila očitno bolj prilagodljiva in svoje jezikovne identitete v medkulturnih stikih ni uveljavljala zaradi kulturne ogroženosti, saj jo je pred asimilacijskimi vplivi varovala tudi Ustava SFRJ. Večje tenzije opazimo pri drugi generaciji priseljencev, ki se asimilacijskim vzgibom upirajo ali pa jim popustijo, ko se poskusijo čim bolj stopiti z novo kulturno skupnostjo.

Kako poročevalci opredeljujejo vez med identiteto in rabo različnih jezikov v večkulturnem okolju?

Poudariti moramo, da so študentje raziskovalci v analizah in obravnavah, ki so jih izpeljali iz etnografskih intervjujev, pokazali veliko neesencialističnega razmišljanja. Očitno so vzpostavili pristne odnose z informatorji in uporabili veliko empatije pri iskanju skupnih razlag in izzivov večkulturne družbe.

Navedimo primer takega iskanja odgovorov:

Kako se počutijo ljudje, ki živijo pod vplivom drugega jezika in druge kulture? Počutijo se nemočni, saj se jim zdi, da njihova kultura in njihov jezik odmirata, oni pa so utesnjeni in ponižani. Okolica jih ne spoštuje dovolj, saj tlači njihovo

kulturo. Če ne morejo uporabljati svojega jezika, se jim zdi, da izgubljajo identiteto. (Boris)

Hkrati je študentom raziskovanje medkulturnosti izostrilo pogled na prednosti večjezičnega in večkulturnega okolja, saj poročajo:

Jezik ni le orodje, ki nam omogoča sporazumevanje z drugimi, temveč tudi povezuje ljudi v skupnost, v nekaj, kar je veliko več kot vsak posameznik. Skupni jezik podira ovire med ljudmi. Vsak nov jezik, ki se ga učimo, nam pomaga, da zaznamo stvari, ki jih prej nismo opazili. Spodbudi nas, da upoštevamo, kar prej sploh nismo zaznali. Tako nastaja nova osebnost, iz starega se rodi novo. Svet sestoji iz besed in vse so dragocene. (Metka)

7 Zaključek

Pri raziskovalnem poskusu smo uporabili interdisciplinarne pristope prevpraševanja medkulturnega sporazumevanja v večjezičnem in raznojezičnem okolju slovenske Istre, pri čemer se je pokazala tudi vez med jezikom in kulturno identiteto v večkulturnem okolju.

Študente smo z etnografskim intervjujem napotili na opazovanje, spoznavanje in raziskovanje neposrednega okolja, s tem pa tudi v ozaveščanje lastne kulturno-jezikovne identitete. Njihova poročila so izvirna, očitno je, da so jih številni vpogledi presenetili. Mogoče so včasih v odgovorih informatorjev prepoznali tudi sami sebe in zato to novo izkušnjo zapisali še bolj odkrito in pristno. Spodbudno je, da so se pri razmišljanju in analizah izogibali esencialističnim razlagam, ločevanju na »mi in oni«. Pomembno je tudi, da so s poglobljanjem v več-/raznojezičnost in več-/raznokulturnost ovrednotili prednost bivanja v raznolikosti, se usmerili v spoznavanje sveta preko čim več jezikov, si odprli nove svetove.

Namen raziskave nikakor ni bil celovita predstavitev večkulturnosti v slovenski Istri, za kaj takega je bila raziskava precej preskromna. Čeprav se v sorazmerno majhnem vzorcu poročevalcev pokažejo obrisi težav in zadreg medkulturnega sporazumevanja in ozaveščanja, bi obširnejša raziskava gotovo pokazala še drugačne probleme. Vseeno pa velja poudariti, da je že tako omejeno število poročil opozorilo na napetosti, ki nastanejo v družbi, če ta posameznikom ne omogoča in ne dovoljuje uveljavljanja enakopravne kulturne in jezikovne identitete. S temi ugotovitvami se raziskava lahko uvršča med temeljna razmišljanja transkulturnega sveta in s tem rabi študentom kot vodilo za življenje v globaliziranem svetu in za zavestno uveljavljanje dialoga med kulturami.

Literatura

- Appadurai, Arjun, 2006. *Fear of Small Numbers: An Essay on the Geography of Anger*. Durham, USA: Duke University Press. DOI: 10.1215/0961754x-2006-03.
- Bauman, Zygmunt, 2005. *Liquid Life*. Molden, USA: Polity Press.
- Bergant, Damjan, in dr. (ur.), 2009. *Bela knjiga Sveta Evrope o medkulturnem dialogu: živeti skupaj v enakopravnosti in dostojanstvu*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Sektor za načrtovanje politik in raziskave.
- Benjak, Mirjana, in Čebren, Neva, 2009. Stavovi studenata hrvatske i slovenske Istre o kulturnom identitetu. *Med politikom in stvarnostjo: Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* (ur. V. Požgaj Hadži, T. Balažič Bulc in V. Gorjanc). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljana. 227–247.
- Byram, Michael, 2012. Conceptualizing intercultural (communicative) competence and intercultural citizenship. *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication* (ur. J. Jackson). London-New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Corbett, John, 2010. *Intercultural Language Activities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (1998). <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680695175> (dostop 12. 2. 2019).
- Grafenauer, Bogo, 1992. Miti o »Istri« in resnica istrskega polotoka. *Svobodna misel*, 1992. 15–18.
- Holliday, Adrian, 2011. *Intercultural communication and ideology*. London: Sage.
- Holliday, Adrian, 2013. *Understanding intercultural communication: negotiating a grammar of culture*. London-New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Jenkins, Jennifer, Cogo, Alessia, in Dewey, Martin, 2011. Review of developments in research into English as a lingua franca. *Language Teaching* 44(3). 281–315. DOI: 10.1017/S0261444811000115 (dostop 12. 2. 2019).
- Kramsch, Claire, 1998. *Language and Culture*. Oxford: OUP.
- Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, Uradni list Evropske unije. 2012/C 326/393.
- Mahboob, Ahmar, 2015. Language has no ethnicity. *International New York Times, The Express Tribune*. New York. 13. dec. 2015.
- Risager, Karen, 2007. *Language and Culture Pedagogy: From a National to a Transnational Paradigm*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Popis 2002. 5 Prebivalstvo, št. 2. Statistični urad Republike Slovenije. Statistične informacije, št. 92. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/popis2002/si/default.htm> (dostop 20. 2. 2019).

- Ting-Toomey, Stella, 1999. *Communicating Across Cultures*. New York: Guilford.
- Ustava Republike Slovenije (URS), Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1#> (12. 2. 2019).
- Ustava Socialistične republike Slovenije (USRS), 1974. Ljubljana: Dopisna delavska univerza.
- Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (USFRJ), 1974. Uradni list SFRJ, št. 9/1974.
- Vertovec, Steven, 2001. Transnationalism and Identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27(4). 573–582.
- Zudič Antonič, Nives, 2008. Za različno vizijo in zaznavo sveta: jeziki, kulture in medkulturnost. *Šolsko polje, Revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, XIX/3– 4. 111–130.
- Wierzbicka, Anna, 1997. *Understanding Cultures Through Their Key Words*. New York-Oxford: OUP.
- Wierzbicka, Anna, 2003. *Cross-Cultural Pragmatics*. Berlin-New York: Mouton De Gruyter.
- Whorf, Benjamin Lee, 1956. Language Mind and Reality. *Language, Thought and Reality* (ur. J. B. Carroll). Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology Press.

Zrcaljenje raznojezičnosti u višejezičnom okruženju: primjer istraživanja u slovenskome dijelu Istre

Prepletanje kulture i jezika istražuju brojni jezikoslovci (Whorf 1956; Wierzbicka 1997, 2003; Risager 2007). Njihovi su zaključci različiti, čak kontradiktorni, što definira i proces interkulturalnoga sporazumijevanja. Preporuke Europske unije kao rješenje nude „interkulturalni dijalog“ i blizu su zagovornicima transkulturalnih uvida (Vertovec 2001).

Više/raznokulturalna i više/raznojezična područja kao prostori susreta različitih kulturnojezičnih skupina ističu pitanje kulturnog identiteta. Na primjeru slovenskoga dijela Istre istraživali smo vezu između kulturnojezičnog identiteta i interkulturalnog sporazumijevanja.

Izveštavamo kako su studenti istraživali tražili odgovore na kulturnu i jezičnu osviještenost, interkulturalno sporazumijevanje i definiciju vlastitog identiteta u dijalogu s pripadnicima različitih kulturnih skupina i svoje okoline.

Ključne riječi: višejezičnost, plurilingvizam, multikulturalnost, interkulturalna komunikacija

La riflessione del mistilinguismo nell'ambiente multilinguistico: Esempio della ricerca nella parte dell'Istria slovena

L'interazione tra cultura e lingua è oggetto di ricerca di diversi linguisti (Sapir e Whorf 1956; Wierzbicka 1997; Risager 2007). Le loro conclusioni sono differenti, a volte persino contraddittorie, il che rappresenta anche un tratto caratterizzante del processo della comunicazione interculturale. Le raccomandazioni dell'Unione europea offrono la soluzione del "dialogo interculturale" e si avvicinano alle posizioni degli studiosi che sostengono la teoria delle sfide transnazionali (Vertovec 2001).

Le aree multi/pluriculturali e multi/mistilingui, in qualità di aree in cui si incontrano diversi gruppi culturali e linguistici, mettono in evidenza la questione dell'identità culturale. Sull'esempio dell'attuale Istria slovena sono stati ricercati i collegamenti tra l'identità culturale e linguistica e la comunicazione interculturale.

Riportiamo come gli studenti ricercatori hanno cercato le risposte in merito alla consapevolezza culturale e linguistica, alla comunicazione interculturale e alla propria appartenenza a un'identità nel dialogo con gli appartenenti ai diversi gruppi culturali del proprio territorio.

Parole chiave: multilinguismo, mistilinguismo, multiculturalismo, comunicazione